

Viola és Pablo

Ha körülnézünk itt, a Magyar Művészeti Akadémia kiállítótermében, amelynek falain Berki Viola (1932. V. 5. – 2001. III. 5.) rajzai és karcai függnek, akkor elfog a sóvárgás. Érezzük a sarkunkban, a szívünk csücskében, a fejünk búbján is a derűt. Helyünkre kerültünk? Lám, tapasztaljuk, hogy új, nem vénülő világba léptünk – messze attól, amit látni szoktunk színes, szürkelelkű maszatgyűjteményekben.

Berki Viola akkortájt kezdett a főiskolán, amikor Gazdaságkor már megtörte az embernek a szépségbe vetett hitét. *Macbeth* boszorkáinak zümmögése már valósággá és szabállyá érett: „Szép a rút és rút a szép.” A kor nagy művészeinek zömét félrelökték. Köztük Korniss Dezsőt is. Berki Violát hamarosan eltanácsolták a főiskoláról. Csoda-e, hogy Korniss befogadta műtermébe Violát? Csoda-e a csodák, a szépségek, az igaz művek és művészek titkos és titokzatos találkozása?

*

Pablo Picasso 1962-ben bombát robbantott a művészetipar milliárdos pocsolójában. Éppen Jugoszláviában, ahol éppen kiállítása volt. A hírt hozzánk a jugoszláviai *Magyar Szó* 1962. november 18-ai száma hozta el. Az akkori világ leghíresebb kortárs képzőművészenek a nyilatkozatát a korabeli magyar sajtó nem közölte...

Adjuk át a szót a mesternek: „Mikor még fiatal voltam, szívvel-lélekkel hittem az igaz művészet magasztos küldetésében. Később rájöttem, hogy a művészet abban az értelemben, ahogyan 1800-ig fogták fel, idejét múlta, halálos beteg és menthetetlen. Az úgynevezett művészi alkotás pedig a maga céltalanságával nem egyéb, mint ennek a haláltusának a megnyilvánulása. Az emberek hátat fordítanak a festészetnek, és napról napra közömbösebbek iránta éppúgy, mint a szobrászat vagy a költészet iránt.” – A változás tehát nemcsak a képzőművészetet sújtotta, hanem az összes társművészetet, sőt az ember valamennyi szellemi törekvését kikezdte, vagy már el is rekkentette. „A látszattal ellentétben kortársaink szíve, lelke ma másé: a gépé, a tudományos felfedezéseké, a gazdaságé, a természeti erők feletti uralomé és a hataloméért való törekvésé. Mi a művé-

szetet már nem érezzük életszükségletnek és lelki tápláléknak, mint a letűnt századok emberei.”

Tartsa föl a kezét, aki annak érzi! Egyáltalán: korunk hőse gondol-e lelke táplálására?

„Sokakat közölünk olyan indíték készletet arra, hogy a művészettel foglalkozzék, aminek kevés köze van az igazi művészethez. Inkább utánzásai készségről, hagyománytiszteletről, a nagy dolgok iránti vonzalomról, fényűzésről, egyszerű intellektuális kíváncsiságról, divatról vagy pusztán számításról van szó.” Oly mélyen „belülről” beszélt a nyilatkozó, hogy amit mondott, az szinte izzott. Különösen nálunk, az elmaradott és a szocreál által sújtott Magyarországon, ahol éppen a lemaradás miatt – itt-ott még mindig pislogott némi láng, gondolkunk Weöres Sándorra, Huszárík és Sára filmjeire, Medgyessy Ferenc szobraira.

*

Mindannyian éreztük Picasso igazságát és őszinteségét, akik akkoriban művészettel kacérokodtunk. Nem csoda, hogy egy év múlva Csontváry székesfehérvári kiállítása lerombolta a szocreált: mert Csontváry legalább akkora művész volt, mint amekkorának százezrek látták, tehát a szocreál meg a sok újmódi izmus mind ostobaság. Eltitkolták előlünk Picasso magyar kalandját! Azt, hogy 49-ben Csontváry párizsi kiállítását Picasso, Chagall meg még néhány ember társaságában, a termekbe zárkózva tanulmányozta, majd így szólt Chagallhoz: „Nem is tudtam, hogy volt ebben a században még egy festő rajtam kívül.”

Milyen jól eshetett ez Chagallnak!

Folytassuk a 62-es Picassóval: „Abban a pillanatban, amint a művészet többé nem nélkülözhetetlen lelki táplálék, a művész tehetségét az új formákkal való kísérletezésnek szenteli, ami végső fokon nem egyéb, mint intellektuális csalás. Az emberek többé nem várnak vigaszt és felemelkedést a művészettől. A kifinomult és gazdag kvintesszencia desztillálók inkább csak az újdonság, a különlegesség, a feltűnő és meghökkentő hatásokat vadásszák.

A kubizmustól kezdve, ezeket a kifinomult ízlésű urakat és műbírálókat én is kiszolgáltam különféle furcsaságokkal, amelyek éppen eszembe jutottak, és az igazság az, hogy minél kevésbé értettek, annál inkább el voltak tőlem ragadtatva. Minél jobban komédiáztam és játszadoztam a legkülönfélébb talányokkal, rébuszokkal és cikornyás arabeszkyszerű motívumokkal, annál nagyobb volt a hírnevem és dicsőségem. Persze ez egyúttal azt is jelentette, hogy mind gyorsabban dolgoztam.”

1974-ben láttam a Mester antibes-i kiállítását – kb. ötven kép öt ötletből. A gyűjteményt hamarosan ellopták: minden darab milliókat ért... Ha az említett műveket üveg és keret nélkül, kicsit összekoszolva kidobnánk az utcára, vajon hazavinné őket valaki?

„A dicsőséget egy felkapott festő számára ma képeinek eladása, a nyereség és gazdagság jelenti. Ma, mint mindenki tudja, óriási a hírnevem és dúsgazdag vagyok. De amikor egyedül maradok, nincs hozzá bátorságom, hogy magamat

a szó régi és igazi értelmében művésznek tekintsem. Giotto, Tiziano, Rembrandt, Goya voltak az igazi halhatatlan művészek. Én csak hivatásos komédiás vagyok, aki megértette korának szellemét, és kiszolgálja minden szeszélyét. Beismerésem keserű és fájdalmas ugyan, de úgy érzem, érdemes volt elmondani, mert mindenképpen őszinte.”

*

A művészetipar minden ágára igazak Picasso megállapításai, és persze a korai avantgárdetól a kubizmuson vagy akár a szocreálon át a posztmodernen túl a mai agykatyvaszig: „a szó régi és igazi értelmében” egyik sem művészet. Nem az az érdekes, hogy a piac az éppen hatályos ISO-n keresztül milyen izmust rendel a „művészekről” – tudjuk, bármilyent –, hanem a művészet szellemvesztése, ami nem egyéb, mint a mai ember szellemi-lelki rombolódása. Ha ezt fölismerjük, akkor menten megértjük a Magyar Művészeti Akadémia körüli vitákat. Ezek lényege – picassó-i őszinteséggel – távolról sem a kimúlt művészet föltámasztása – még csak az hiányzik! A nyers igazság az, hogy a művészetpiac eddigi kényurairól úgy látják, hogy a kultúrharc során megszerzett demokratikus monopóliumukat az MMA veszélyezteti.

De hagyjuk ezt!

Foglalkozzunk inkább Violával, a XX. század rejtőzködő nagy művészeivel, aki elhúzódott kora ideológiai bűzbombákkal vívott küzdelmeitől. Jól tette, hiszen volt neki saját, kristálytisza világa. Hasonlóképpen szakmai rokonaihoz, Korniss mellett Würtz Ádámhoz, Gross Arnoldhoz és másokhoz...

*

A Viola igen gazdag értelmű szó. Jelent hangszert, jelesül hegedűt, sőt, a hegedűféle hangszerek fajtát s azon belül vagy kilencet. Továbbá egy bizonyos virágot is hívnak így, amit ibolyának is mondanak, aminek egészen különös, se kék, se lila színe van, az illata pedig...

Tessék utána ormányozni.

Tehát a Viola név muzsikát, színt és illatot idéz a lelkünkben. A fizikailag érzékelhető világ szellemi elemeit.

A berek ismét különös szó, vízparti sáros bozótot, televényt, erdőcskét jelent. A berekben minden előfordul – néhai Leó barátom szerint „még tücsök lába is”.

Viola dús művészete befogadja ezt a meghatározást is. Városképei mind-mind gyönyörű berkek...

Az értő embernek nem kell magyarázni, hogy a név benső közlés: nem a közönséghez szól, hanem viselőjéhez.

*

Művei zömmel tájakat ábrázolnak, jellegzetes alföldi városkákat, különös kerteket, berkeket, melyekben sűrű az élet, s szinte bármi megterem, mondhatjuk, hogy ő ezeknek a világoknak a termő ága... Teremtő ágya? Ágya és ágya? Vagy

inkább szíve? Inkább, mert Viola leginkább szív, mint agy. Meg esetleg gyomor: hajdanában danában, Tenk Laci egyik kiállítás-megnyitója után Viola egyedül megeszegetett egy egész sült kacsát. Könnyedén, lazán, nekiveselkedés nélkül: így esett neki jól.

*

Berki Viola már nevéből is következően finom, bonyolult és termékeny lény volt, ám képességei nem arra vitték, hogy édesanya legyen, hanem arra, hogy világtermő. Ehhez megvolt a legfőbb küldetése. Ha valaki eddig nem vette volna észre, nézze meg a képeit. Látni fogja, mi több, érezni fogja a belőlük áradó életet. Mi táplálja Viola képeinek elevenségét? Mondhatjuk, az életét?

Akárhonnán, bármilyen szempontból, szögből tanulmányozzuk a műveket, hamarosan rájövünk közös titkukra. Ez pedig a derű. Viola berkei, kisvárosai mind-mind csupa derű. A derű pedig a legmélyebb titkok egyike. Hamvas Béla, a honi kultúrából kitiltott legnagyobb derűkutatónk írta: „Derű az egyetlen, amiről nem vagyok hajlandó lemondani, még a hazugság kedvéért sem; a Krisztus mosolya által fölszabadított emberi lélek forró azúr tisztasága; csak annyiban vagyok valódi, amennyiben derült vagyok; a derűben az öröm és a fájdalom egy; a világ legnagyobb csodája; a melankóliából él, ami a legelragadóbb paradoxon. Nem nevetés, mert nem áthidalás, nem kitérés, nem görcs, történelemmentes, nincs más jelentősége, mint önmaga.”

*

A derű a normális alapállás. Aki eljut a derűig, az győzött, nincs szüksége többé semmire.

